

Två tidigare Abl-redaktörer, Henrik Helenius och K-A Fagerholm studerar Lasse Lehtinens Fagerholmbok hösten 1981.

Det var inte bara i telefonen det kunde säga pang då K-A.Fagerholm var i farten, tycks den här bilden antyda. Fagerholm, som var en stor teatervän, hade själv gjort sig bekant med scenens tiljor i unga år.

Det sa pang i telefonen

En mörk kväll senhösten 1969. Den tappra lilla skara som nyligen återupplivat Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb sitter på tjugotvåan, Helsingfors svenska arbetarförenings legendariska mötesrum i Folkets hus. Temat för kvällens anförande är Gamla tider. Och talare ingen mindre än Karl-August Fagerholm.

Själv hade jag i femtonårsåldern vid mina första besök på riksdagens läktare i mitten av sextiotalet sett Fagerholm livslevande i aktion när han skickligt förde talmansklubban. I minnet fanns också Rundradions dåvarande nyhetschef Ralf Fribergs oförglömliga TV-intervjuserie med K-A Fagerholm från 1967. Ett serie som i ett slag förde den finlandssvenska arbetarrörelsen med sina partiavdelningar, sina ungdomsklubbar, sina föreningsmöten, sina Folkets hus och sitt Arbetarblad in i många vardagsrum. Särskilt bra minns jag när Fagerholm berättade att man inom Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb också ägnat sig åt teater- och annan kulturverksamhet och hur han på Fribergs uppmaning citerade Dan Anderssons "Spelmans gravfärd" som på tjugotalet hört till ungdomsklubbisternas stora favoriter.

Spänd förväntan

Mot den bakgrunden satt ett tiotal andra ungdomsklubbister och jag i spänd förväntan och punktligt kl. 19.00 öppnades dörren och in trädde KAF i egen hög person som hemvant satte sig i mitt kretsen av ungdomsklubbister vars medelålder var ungefär ett halvt sekel yngre än föredragshållarens. Exakt vad Fagerholm sade har jag inga anteckningar om. Men kvar in minnet blev förutom doften från hans aromatiska turkiska cigaretter hans första ord när han satte sig: vi tar väl den gemytliga stilen i dag. Därefter började han berätta om sin egen ungdomstid. Tja, ungdomsklubben var inte stor då heller löd den träffande inledningsrepliken när han såg sig omkring. Ockupationen av Gamla studenthuset ett år tidigare var då fortfarande kvar på allas läppar och Fagerholm berättade för oss då säkert ganska naiva unga entusiaster att Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb under inbördeskriget 1918 ockuperat ett hus i Helsingfors. Allt går igen. Den svåraste tiden i den finländska arbetarrörelsens historia var i färskt minne när K-A Fagerholm i oktober 1919 skrev in sig i Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb. När jag senare

forskade vidare i saken visade det sig att han på basen av en mötesannons i Arbetarbladet gått på sitt första ungdomsklubbmöte och att detta hållits i en lokal vid Sofiegatan i Helsingfors. Bakom sig hade man ett tragiskt inbördeskrig, man hade kamrater i fångläger, och ungdomsklubbens första möten hölls under polisbevakning. Nu inleddes dessutom den skoningslösa kampen mellan socialdemokrater och kommunister.

Parallell till Gerhardsen

Karl-August eller bara Kalle som han hette i kretsen av ungdomsklubbister stod vid den här tiden långt till vänster. En intressant parallell är hans gode vän i Norge, sedermera mångårige statsministern Einar Gerhardsen, som i sina memoarer berättar hur han i början av tjugotalet som ung partisekreterare reste till Kominterns kongress i Petrograd, först med båt till Murmansk och därifrån med nattåg till Petrograd. Detta skedde under den tid då det norska Arbeiderpartiet upplevde sina Kominternäventyr. Några år senare skulle partiet bryta med Komintern och tack vare ledare som bland annat Nygaardsvold och Gerhardsen slå in på den linje som i så hög grad kännetecknat den nordiska socialdemokratiska välfärdsmodellen.

Också K-A hade sin vänsteristiska eskapader som blev en nyttig politisk erfarenhet för kommande år. Av gamla protokoll framgår nämligen att man i styrelsen för Finlands svenska socialdemokratiska ungdomsklubbars centralkommitté (CK) i början av tjugotalet röstat om ett eventuellt medlemskap i den kommunistiska ungdomsinternationalen. Med en rösts övervikt vann ja-sidan, och för ett medlemskap röstade även Fagerholm. På nej-sidan fanns bland annat hans barndomsvän Martin Fager som senare blev rektor för frisörskolan och mångårig representant för de svenska socialdemokraterna i Helsingfors stadsfullmäktige.

När jag en gång frågade K-A om bakgrunden till den här omröstningen var det första svaret bara ett rullande på tummarna och ett tja, det var så länge sedan, jag kommer inte riktigt ihåg detaljerna. Men därefter följde ett rungande: ja, vi stod kommunismen nära eftersom vi då trodde den vara en radikal form av socialdemokratin. Men sedan kom vi på andra tankar.

I sina memoarer Talmannens röst skriver Fagerholm hur den politiska splittringen tog så hårt på honom att han för ett år sökte sig bort från Helsingfors till Finns folkhögskola i Esbo. När han återvände till det politiska livet i Helsingfors hade han definitivt valt den socialdemokrati han därefter blev trogen livet ut.

Förrädiska fraser

I motsats till många andra efterkrigstida politiska ledare i väst kände statsministrar som Fagerholm och Gerhardsen av egen erfarenhet till mekanismerna i den tyranniska kommunistiska maktutövningen och de leninistiska partiernas elitistiska strukturer. Det gjorde dem inte bara till i grunden stenhårda utan också mycket effektiva antikommunister vilket verkligen behövdes under det kalla kriget då det stalinistiska imperiet med alla metoder eftersträvade världsherravälde.

Trots alla förrädiskt vackra fraser om fred och vänskap, om socialism och solidaritet och förföriskt glittrande Potemkinkulisser av pjatiletkor (femårsplaner) och sjungande pionjärer som Sovjetunionen till ära byggde Bam-banor (Bajkal-

Amurjärnvägen) hade den totalitära kommunismen oberoende om den förklätt sig i skepnad av Lenin, Trotski, Stalin, Bresjnev, Ulbricht, Ceasescu, Hoxha, Mao Tse-tung, Kim Il-Sung eller Pol Pot, som sitt verkliga mål att förvandla jordklotet till ett enda jättestort arbetsläger bestående av slavägare, kommunistiska partipampar och av hemlig polis och censur underkastade och genomkontrollerade slavar, det rättslösa folket. Undantagen som bekräftade regeln var Dubceks tjeckiska reformkommunism och Berlinguers italienska eurokommunism, vilka närmast framstod som socialdemokratiserade liberalistiska "högeravvikelser". Läs bara vad Moskva under Bresjnev ansåg om "revisionisterna" som Dubcek och Berlinguer då kallades i propagandistiska dekret från det sovjetiska kommunistpartiets centralkommittémöten.

Att en så avskyvärd ideologi som kommunismen betraktade socialdemokratien som sin dödsfiende hedrar alla gamla socialdemokratiska kämpar. Mindre ärorik är historiens dom över de borgerliga, särskilt intellektuella kretsar som i sin stora naivitet trodde på kommunismen. Inte utan orsak talade Lenin om "nyttiga idioter", blåögda borgare, som i motsats till de socialdemokratiska "lömska mensjevikerna" (Lenins uttryck), lät sig utnyttjas för bolsjevikernas ondskefulla syften.

Samma våglängd

Under de tre år i slutet av sjuttioalet då jag hade förmånen att jobba vid Arbetarbladets redaktion höll jag regelbundet kontakt med K-A Fagerholm. Det var alltid lika givande möten som jag aldrig glömmer.

K-A Fagerholm hade i likhet med författaren till dessa hågkomster varit ordförande för Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb och ung redaktör vid Arbetarbladet. Det här bidrog säkert till att vi från början kom på samma våglängd trots en åldersskillnad på nästan femtio år. Dessutom hade vi båda gått i Annegatans svenska folkskola och haft samma skolväg längs Lappviksgatan där sexans spårvagn gick ända fram till slutet av femtioalet. Nu skvallrar bara några räta linjer här och där mellan gatstenarna om att här en gång funnits spårvägsskenor. Många av de spårvagnsförare som körde på den här linjen tillhörde Spårvägens svenska socialdemokratiska förening. En organisation som vid sidan av Helsingfors svenska arbetarförening stod K-As hjärta nära men som tyvärr för ett och ett halvt år sedan lade ner sin verksamhet.

I samband med den socialdemokratiska partikongressen i Esbo 1978 delade jag bil med Fagerholm in till centrum av Helsingfors. När vi körde upp längs Folkskolegatan pekade Fagerholm på sin gamla skola, numera Annegården, och konstaterade vemodigt: där är min gamla skola som inte mera finns. Det är för sorgligt.

Fantastiskt jobb

Arbetarbladets redaktion var vid sidan av Helsingfors socialdemokratiska ungdomsklubb den miljö som K-A Fagerholm uppskattade mest.

Jobbet på tidningen var så fantastiskt att det inte liknade någonting annat jag senare varit med om, brukade han ofta säga.

Och då ska man minnas att han faktiskt hann med en hel del "annat" under sitt långa och innehållsrika liv.

Att han ännu som pensionär läste Arbetarbladet med förstoringsglas, både rent konkret på grund av sina dåliga syn och bildligt talat, var ingen hemlighet. Ingenting undgick hans skarpsynthet. På grund av den dåvarande trycktekniken

limmades tidningens texter med klisterlappar upp på något som liknade ett staffli. Då Alf-Erik Helsing efterträtt Yrsa Stenius som chefredaktör satte typograferna lappen med den nye chefredaktörens namn på den gamla som aldrig avlägsnades. När limmet efter någon månad torkat föll Helsing's namn ner på golvet och fram kom istället lappen med Stenius namn utan att någon i tryckeriet eller på redaktionen märkte det. Men nog Fagerholm som ilsket ringde till Helsing och frågade vem i helvete är det som riktigt är chefredaktör för Arbetarbladet. Det är jag, svarade Affe varefter Fagerholm bad honom titta efter i dagens nummer av tidningen. Jag antar att Affe den gången blev svarslös och att det sade pang i Fagerholms telefon som det brukade när han var på sitt mindre vänliga humör.

Henrik Helenius